

NÉGY FOLYÓ ÖSSZEFOLYÁSA (II.)

Részlet

V A R G A Z O L T Á N

De ez már S. Károly korszakához tartozik, aki korábban Sanyi bácsi neveltjeként bontakozott ki a színpadon, ifjan és keresztyénen a KIE-ként ismert Keresztyén Ifjúsági Egyesület idejében még, innen kerül át a mindenképpen magyar vívmánynak számító hivatásos szabadkai Népszínházhoz, ám onnan egy idő után vissza mihozzánk. Valamiért ott nemkívánatosként, ám erről annak idején apró morzsainformációk hullanak le csak hozzám, olyanfélék, hogy nevét valaki a szabadkai színházi emberek közül „S. Kaméleon”-ra parafrázálja, másvalaki pedig „nagyon tudnánk nélkülözni” megjegyzéssel, örömet vissza is adná. Kívánsága egy idő után mindenesetre teljesül, mert a színháznál állítólag még a pártból is kiteszik, úgyhogy ettől kezdve S. Károly néhány évre szülővárosom magyar nyelvű színjátszásának központi figurájává válik, rendez és játszik, főleg prózát, de ha kell, némileg fahangon énekel is, emellett sminkel, bajuszt és szakállt ragaszt, magának és másoknak egyaránt, számos profi fogással ismertetve meg a társulatot, jól tudva a nép nyelvén beszélni, főleg a fiatalok és a kevésbé képzettek közt népszerű is lesz, vagyis nyüzsög, szervez, működik, kisajátít, épít és rombol . . . mert egyesek szerint kezdettől fogva a bomlasztás a szándéka. Hogy maximálisan kezébe kaparintsa a dolgokat, mindenesetre. Bár ami a *János vitéz*t illeti, a darab műsorra tűzése időnként korábban is felmerül már, valamikor, ha jól tudom, Iluskának éppen Lili néni, anyám bensőséges szépasszony-barátnője volt kiszemelve, annyira, hogy a vállalkozás állítólag Gyula bácsi miatt esik végül is kútba, „ölelgesse inkább a

feleségét!”, jelenti ki ugyanis Kukorica Jancsi tervezett alakítójáról váratlanul határozottan. Am ez jóval korábban történt volna még, Lili néni általam már nem ismert teljes érvényű karcsúsága idején, jóval S. Károly felbukkanását megelőzően tehát, nem úgy, mint most, amikor is szopránja ugyan csengő még, ám alakja kissé altba mélyült már. Annál is inkább, mivel maga S. Károly sem durálja neki magát mindjárt a *János vitéznek*. Hogy aztán a címszerepet a saját rendezésében játssza el, a fiatalok számára „Karcsi bácsi”-ként, de fiatalos külsővel, véznaságát kellő peckeséggel ellensúlyozó mozgással, a pásztorok királyaként mértani mintázatú szűrben vonulva be a színpadra, eredeti népviseleti darabban, de nem tulipántosban, lévén a szűr valójában szerb, ám ezt csak apámtól tudom meg, azt is, hogy ilyesmi is létezik a világon. Bagóé ellenben tulipántos, de kevésbé cifra és nem eredeti: Gaul néni egy régi plédjéből készült. De kerül János vitéz fejére rezes csákó is, aranyzsinóros, búzavirágkék atillával és megfelelően vörös nadrággal, ebben fut be nyolc, festett zsákvászonba öltöztetett közhuszárja élén a francia király udvarába. Ahol viszont a királylány és udvarhölgyeinek abroncsszoknyás toalettje valóban pazar, városunk első számú varrósza-lonjában születik, megfelelő önkéntes kezek, köztük anyáméi segédletével. Vagyis akadnak, akik hajlandók rá időt, s nem is csupán időt áldozni. Úgyhogy az előadás, ami a kulcsínt illeti, semmiképp sem szegényes, Lili néni kimaradása ellenére még szopránban sem, emiatt is készül női szálon alternatív szereposztásban. Két Iluskával, két királylánnyal, sőt két boszorkánnyal, emiatt is nézem meg kétszer. Vagy talán ennek ürügyén inkább. Mivel a Tündérországot megjelenítő harmadik felvonásban balett is van. Szólótáncosként egy, a helybeli szerb amatőrshíntől kölcsönkapott hivatalnoklánnyal az élen, némi balettiskolával a háta mögött, hat fátyolruhás tündérlánytól körüllebegve. Kettő közülük öcsém osztálytársa a nyolcadik általánosban, kivételezettként lépve föl, mivel az akkori előírások értelmében a tanulóknak este nyolc után tilos lenne elmenniük hazulról, emiatt is van szükségük Balogh igazgató külön engedélyére. Egyikük az osztály szépének számít, emiatt is érdemel ki labdába még nem rúgó fiú osztálytársaitól különböző jelzőket. Kreol bőrű és hollófekete, Ruttkay Éva-orr-al, pontosabban olyannal, amilyennel a későbbi nagy színésznő szerepel gyermekszínházi korában III. Richárd unokahúgaként a Színházi Élet egy régi számában. Egyik élvonalbeli színházi színésznőként maga is gyermekszínházi, ilyen-

ként is ismerős, de csupán látásból inkább. Legalábbis *A Pál utcai fiúk* nem sokkal korábbi diákelőadásáig, ahol szokott helyemről széttekintve pillantom meg a terem túloldalán társnői közt a fal mellett állva, s veszem is célba felvonás közben csak azért is kihívóan, szúrósnak szánt nézéssel, érthetőnek érezve egy idő utáni eltűnését is. Mielőtt az oldalajtón benyitva közvetlenül mellettem jelent volna meg, váltok is vele néhány szót az előadásról. Vagyis ez az előkészítő momentum akár önmagában is elegendő lehetne ahhoz, hogy a színpadon mellékesből legyen fontossá, nem csupán a harmadik felvonásban az élet vizének tavát körül-táncoló tündérkeként, hanem az elsőben is a falu egyszerű leányainak egyikeként, bokorugró tarka szoknyában, zászló felpántlikázására készen, meg persze a másodikban is, fodrosan-tunikásan-csipkésen, önmaga jelentőségét alkalmasint azzal is fokozva még, hogy mikor az előadásra érkezem, színpadra kész öltözékben siet az oldalajtót kinyitni. Na meg a parkban is később, a felszabadítóan megelőző köszönetével. Akkor is, ha párban andalog éppen. Mert valahogy búvópatakként létezik, egészen rövid felszíni szakaszokkal. Egyszer egy barátnőjével menekülve be az eső elől lakóházunk tornácára, ahol nyáron tanyáznunk szoktam. Meg újra a színházban is, évekkel később. Amikor is, észrevéve, hogy én is ott vagyok, többnyire előhalászik egy pótszéket, és ott foglal helyet mellettem a sarokban, két vendégszereplő Ibit, tájunk két kiemelkedő színésznőjét is velem együtt csodálva: Ferenczit a portugál Figueiredo költői játékában, *A róka meg a szőlőben*, Romhányit Osborne *Dühöngő ifjúságában*, biztos kézzel készítve elő más alkalmakra a maga hiányát. Mert olykor a park kapujában köszön rám dallamosan, mielőtt másodmagával nyelné el a lombsátrak alatt sűrűsödni kezdő sötétség, pont amikor engem már a színház felé gurítanak; csodálkozni semmi okom, ám ettől az estém még el lehet rontva. Néha játszik is, de nem szívesen köti le magát . . . Varró-, kiszolgáló- majd hivatalnoklány létére van annyira műveltségtől épp csak érintett, hogy ne találja a helyét, egyik újbóli felbukkanásakor arról mesél, hogy Szkopjében járt, és eljegyezte magát egy katonatiszttal, ámde bánja már, mihamarabb szeretné visszacsinálni, máskor arról, hogy valamelyik fakultás levelező tagozatára készül beiratkozni, nem tudom már, melyikre, azt csupán, hogy a felvételihez történelemre is szükség van, ám ezzel kapcsolatban sok mindent nem ért, amit én bizonyára igen, és hát miért ne, írtam én már dolgozatot is szerb gimnáziumba járó öcsémnek a *Kommunista*

kiáltványról magyarul, rá csupán a fordítás munkája hárul. Úgyhogy néhány „marxista” kiselőadás erejéig akár még helyt is állhatok, egy lesz csak, alighanem mert egymástól túlságosan is távol eső pontokat próbálok meg összekapcsolni, amiért is attól tartok, magyarázatomat követően kevesebbet ért az egészből, mint annak előtte. Újabb jele-nésekor egy szabadtéri *Trubadúr*-előadás Eurovíziós közvetítése közben érkezik váratlanul, otthon másra váltottak át, és hát az általános tévé-sedésnek csupán még a kezdetén járunk. Végérvényesen a nyugat felé meginduló vendégmunkás-áradat viszi ki a látókörömből, meglepetés-nek tekinthető pár soros levelét, nem emlékszem már honnan, a „nagy parkba” címezi, sokat gondol Kikindára, a parkra és rám is, pár rövid levél és lap oda-vissza, érdembeli tartalom nélkül, nem tudom már, melyikünk hagyja abba. Később, mint hallom, Bécsben egy idős hölgygel veszik egymást kölcsönösen pártfogásukba, ennek örököseként válik panziósnővé, itt tesz szert majd férjre is, állítólag nála jóval ifjabbra. Utoljára hírt róla, itt Zentán már, huszonöt éves kísérettségi találkozó-járól érkező öcsémtől hallok: „Remek volt a hangulat, ott volt a Marika is, asztalon táncolt.” Negyed századdal a *János vitéz* sikere után.

Nem mintha az előadásnak nem lettek volna hibái is, mert azért a tündérlányok hónaljszörzetét apám szerint illetet volna kiborotválni.

Ám lehet szó bűnökről is. Aligha apám szemében.

Pedig a társulat körültekintő. Úgyhogy a „magyar dicsőség” helyébe, aminek állítólag „nincsen elmúlása”, „népi dicsőség” kerül, s ennek elmúlása talán tényleg nincs, főleg mert a fogalomnak sincsen értelme . . . na de mindegy, mert ami „népi”, az csak jó lehet, alkalmasint demok-ratikus, fő, hogy ne „nemzeti” legyen. Nem jó viszont, hogy a szláv nyelvekben ezt a kettőt ugyanaz a szó jelöli, s így nem is mindig könnyű őket megkülönböztetni egymástól. Pedig a pontos disztingváláson sok minden múlik. Mindenesetre korábban *A csikós* előadásakor is hasonló okokból adja el a színpadon dülöngélve nótájában az ura búzáját annak tudta nélkül két részeg asszony a „bótosnak” és nem a „zsidónak”, ám azért a huszárruhák és a netán mégsem a felismerhetetlenségig stilizált zászlók mindenképpen irritálóak. Nemkülönben a véget érni nem akaró sikersorozat is mindenütt a környéken, emiatt is jár ki végül két csattanós pofon a valaha Egyházaskér névre hallgató, de aztán Vrbicára keresztelt (és többnyire „Verbicá”-nak, sőt „Vérbicá”-nak mondott) közeli falu tisztos korú tanítójának, lelkész Sanyi bácsink egyik öccse apósának

egyébként, emiatt is szivároghat el a hír hozzánk. Rejtély marad, hogy miért történik. Csak amiért a vendégszereplést kezdeményezte? Alkalmasint „csak”. Vagy mert épp most telt be a pohár, végtére is mit képzelnek ezek, hol élnek, tán Magyarországon? . . . Bár hogy ez a két belügyi pofon zárta-e le végül is a falujárások sorát, nem tudom, elképzelhető viszont, hogy S. Károly ezt követő fúzióügyi buzgólkodása jóvátétel jellegű, ellensúlyozása egy műsorpolitikai melléfogásnak.

Mindenesetre az a művelődési egyesületeinkre zúduló egyesítési hullám ez idő tájt indul el a maga útján, aminek éppen S. Károly lesz nálunk első számú szószólójává. Miközben az egyesületben többen ellenzik, sőt ha merné, bizonyára ezt tenné a többség is, néhányan így sem állják meg minden szó nélkül. Gyula bácsi például, aki a kétnyelvűségbe olvadásról dönteni hivatott ülésen sokáig szótlanul ül, mielőtt végre felállna. „Ereszd be a tótót, kiver a házadból!”, szűri le a tanulságot mindenki által jól hallhatóan, mielőtt távozna a tethelyről. Tudomásom szerint különösebb következmények nélkül, attól eltekintve, hogy a jelenetről, tagadhatatlan íráskészségről tanúskodóan, színes beszámoló jelenik meg a *7 Napban*, akkor egyetlen hetilapunkban. S. K.-val szignáltan csak, s Gyula bácsit a múlt idők emberének írva le, név nélkül ugyan, de külsejét tekintve is világosan felismerhetőn, kifakadó szólásának első felét téve meg a tárca címévé. Olyanféle némileg zavaró hangforrásként jellemezve, amitől a karaván még nyugodtan tovább haladhat. Mert ugyebár a „haladás útját” mindenképpen ez jelenti most, az „integráció”, aminek az egykori királyi Jugoszlávia asszimilációs törekvéseihez semmi köze sincs, ám azért a „gettósodás”, elsősorban a mi érdekünkben, feltétlenül elkerülendő. Attól tartok, ezt nem volt képes Gyula bácsi kellőképpen felfogni. És hát a „kiver a házadból” fenyegetése mindenképpen rémlátás, mivel az olykor „magyar otthon”-nak is emlegetett egyesületet egy „Jedinstvo” nevű szerb egyesülettel egyesítik, ami stílusosan épp „Egység”-et jelent, mi sem egyszerűbb hát, mint a közös dolgaink rendezését szorgalmazó költő nevét viselő tábla helyébe kerülőre a szerb név mellé annak magyar megfelelőjét is odapingálni. Nem szólva arról, hogy a fúziós társ művelődési egyesületként mellékesnek számít a városban, alig tengődő és nem sok vizet zavaró, úgyhogy az elkedvetlenítő hatás rajtunk is múlhat. Más kérdés, hogy a színjátszó csoportot hamarosan a helyi szerb amatőrszínházhoz vezényelik át, ahol szükségképpen szorul háttérbe. Egy ideig még S. Károly közreműködése

mellett, aki a jól végzett munka után végül is beleunva a másodhegedűsi szerepbe, Újvidékre megy rádiósínesznek.

Úgyhogy Gyula bácsinak valahol talán mégiscsak igaza van, éppúgy, mint egy másik Gyulának. Mivel a kényszerházasság legfőbb ellenzője nem is annyira ő lenne, hanem az egyesület titkáráként épp ez a másik Gyula, szintén asszimiláltságról árulkodó németes hangzású családnevét jobb talán, ha Mesternek írom. Akár mert ez idő tájt művészhatárt visel és néprajzos bajuszt, akkoriban harmincas évei végén vagy negyvenesei elején jár, tanítócsaládból származik, ha jól tudom, egyetemre járni, nem is tudom, milyen szakra már, Zágrábban kezd, míg onnan a haza védelme el nem szólítja. Hogy a gyors megadást követően talán ne is annyira leleményességének, mint inkább ténytiszteletének köszönhetően kerülhesse el a huzamosabb ideig tartó hadifogságot: németül tudóként a számbavevőknek segédkezve „Ungarn”-t írva a születési helyet jelentő helységnév után, nemcsak a maga lapján, hanem másokén is, de a valós helyzetnek megfelelően. Ami a foglyul ejtők sorában mintha némi zavart keltene: végtére is ők nem egyik szövetségesüket támadták meg (az még kissé odébb van), hanem csak egy renitenskedő balkáni országot kívánnak illőképpen megregulázni. Így kerülhet hamarosan haza több-magával, nem Magyarországra, hanem csak a németektől megszállt Bánát földjére. Itt lesz a helyi villanytelep, majd áramelosztó hivatalnok, innen is megy végül nyugdíjba. Környezeténél jelentősen műveltebb-olvasottabb, ismeri a népi írókat is, akiket akkor mifelénk még nem volt szokás ismerni, Németh László nevét tőle hallom először, alkalmasint az író *Égető Eszter*-beli „elefánttemető”-jének is egyik figurája lehetne. Ő tár fel már annak idején egyet-mást ennek az egyesítési hadjáratnak a háttéréről, mondva, hogy a ránk délvidéki-vajdasági magyarokra nehezedő nyomás az '52-ben Palicson rendezett Magyar Ünepi Játékok után vette kezdetét, amelyen egyébként *A szűz és a gödölye* szereplőjeként anyám is részt vesz. Mert úgy tetszik, a seregszemle valahogy túlságosan is gazdagra és népesre sikeredik, annyira, hogy a látszat szerint nagy tömegben egybeverődve még akár egy kisebbség is veszélyes lehet. Alkalmasint épp a többségre nézve, főleg, ha nélkülözni látszik a kellő taktikai érzéket. Mert hát az egybegyűltekközöntésére érkező Moša Pijade beszédére már-már tapintatlanul kevesen mennek el, pedig a nem is tehetségtelen impresszionista festőből lett, kissé púpos, de levanteien analitikus pillantású forradalmár, aki (érthetően, de egy-

ben megbocsáthatatlanul meg nem bocsátón) egyik korábbi vagy későbbi beszédében azzal dicsekszik, hogy először nekik, azaz a titói rendszernek sikerült szláv többséget teremteni ezen a tájon, magyarul is szól a jelenlevőkhöz. „Neptaršak eš neptaršnek”, köszönti őket, aligha tudva, hogy a nálunk forgalomban lévő „néptárs”, illetve „néptársnő” megszólítás a náci-német *Volksgenosse*, illetve *Volksgenossin* tükörfordítása tulajdonképpen. Vagyis elképzelhetőnek látszik, hogy éppen az irányában tanúsított, akár elutasításnak is értelmezhető közöny lesz a folyamat elindítója, mindenesetre másoktól is hallok idővel erről. Nem csupán tőle, Mester Gyulától, aki egyébként ekkor nem is tartozik még családjunk szűkebb társaságába, inkább csak úgy alkalomszerűen fordul meg nálunk. Több szempontból külön, s ez idő szerint agglegény is, illetve kezd el hamarosan foglalkozni Z.-ék Irén nevű lányával, akit öcs-imádó vénlány-nénje körömszakadtáig menő ellenkezését leküzdve, végül el is vesz, esküvői tanújául apámat kérve föl – annak ellenére, hogy apánk nem is annyira az ő, hanem inkább Z.-ék barátja.

Így kerülök, hosszú idő után újra, szüleimmel és öcsémmel együtt, sőt Ómamástul . . . nem is annyira lakodalomba, mindössze egy szűkebb körű szerény esküvői ebédre, ami azért vacsorába is átmegy.

Am ide most mindenképpen vágás kell, valamiképpen idemontázsolni Z.-éket is. Legalább egy vargabetű erejéig csak.

Ejtés szerint C.-éket, lévén ismét csak egy német hangzású névről szó, annak megfelelően, hogy szülővárosom ma már semmivé enyésző magyarsága eredetét tekintve két, egymástól elég jól elkülöníthető részre oszlott: egy magából némi értelmiséget és tisztviselő réteget is kitermelő, jórészt német származásúra, többé-kevésbé a város belterületén lakó polgári-kispolgárra, valamint a „népre” magára. Mármint a „Baranda”, „Csoka”, „Bedem” (vagy éppen „Bödön”) nevű kültelkek lakóira, kisszámú és többnyire kevés földű parasztgazdától eltekintve napszamosokra, gyári és földmunkásokra, belémragadt marxi nyelvezettel szólva agrárproletárookra. Molnárokra, Horváthokra, Kovácsokra, Palatinusokra, Vadlövőkre, Homonnaiakra, de Galcsikokra, Tomanekekre, Kucserákra, Krajcsikokra is, József Attila cégére alatt már-már összefogottan, annyira, hogy e peremkerületek legényei még ökölvívó-szakosztály alakítását is kezdeményeznék, ha az egyesület profiljába ez beleférne, amint ezt utóbb szintén Mester Gyulától hallom. Vagyis Z.-éket mindenképpen az első réteg tartozékaiként lehetséges beska-

tulyázni. Azzal, hogy apám régi barátjának, helyesebben borbarát társasága központi figurájának, éppen Z. bácsi számít. Ő az, aki borunk szüntével feleslegesnek tartja hozzánk ellátogatni, és ezt egyszer kerek perec ki is mondja, ámde az is ő, akinek anyakönyvvezetői emlékezete szerint „papék” közt kerek tíz esztendő a korkülönbség, azaz Ida néni ennyivel idősebb Sanyi bácsinál, bármit közöljenek is erről a nyilvánossággal. Később a telekkönyvi hivatalban dolgozik, szolgálati idejének vége felé közeledve meg iskolatitkárként Balogh igazgató iskolájában. Haját szabályos időközökben nullás géppel nyíratja le, ami a periódus lejártáig poroszos kefefrizurává alakul, kisujja körmét viszont bő egy centi hosszúságúra növeszti meg, állítólag az akták emeléséhez van rá szüksége, botfülű, ám a rosszállása mellett később a József Attilába kebeleztet patinás helyi dalárdának oszlopos tagja, kora gyermekkorom emlékezetes képe, ahogy az érces torkú férfikar tengelyében, arcán roppant öntudattal a színpadon állva, a magasan repülő daruról énekel, arról a bizonyos szépen szólóról. Felesége az engem és öcsémet 1világra segítő szülész nő lánya és végzett óvónő, csenevész kis kontyát férje a viláért sem engedi levágni, ám amikor lánya rászokik a cigarettára, dohányos létére tudomásul veszi a tényállást, egy kikötéssel: semmilyen szín alatt sem gyűjthet rá a jelenlétében. Katolikusságának kevés köze van a valóságos vallásossághoz, tán még a bigottsághoz sincs, inkább csak a szemellenzőséghez, a csóllátáshoz; mert amikor apám egyszer a római hit egyedül üdvözítő voltát vonja kétségbe, határozott választ kap tőle: „Erről nem beszélünk, ez így van!”, vág elébe a továbbiaknak. Apám nyárspolgárnak tartja és korlátoltnak, arca kétoldalt életszeretően rózsapiros, nem tartozik a nehézsúlyú alkoholisták közé, mégis elég korán esik áldozatául májzsugorának. Két gyermeke közül a lány az idősebb, öccse (véletlenül szintén) Gyula ugyan, de Öcsi csak, számunkra kezdettől fogva nagylánynak és nagyfiúnak számítanak már. Irén ugyanis a német megszállás alatt egy közeli faluban már segédtanítónőként kezd működni, úgy, mint későbbi magánoktatóm, Fodor Baba is, Öcsiből meg idővel „jó tanító” lesz, azért „idővel”, és azért „jó”, mert nagysokára végez csak, hullámos hajú, szőke szépfiú, lányok kedvence. Mellesleg, ha jól tudom, eredetileg valami más pályán indul, alkalmasint a gimnáziumból oldalaz át a képzőbe, elég sok baj van vele, úgy tudom, egy ideig odaát, Szegeden tanul vagy inkább nem, majd itthon fejezi be, ám

közben nem kevés dolog történik. De valamiért egy időben Irén is a határon túlra kerül, mindenesetre '44 számunkra lakásfeldúló és rámpásillatú őszén a két Z.-gyerek közül egyik sincs itthon, s nem is mindjárt tudnak hazavergődni. Úgyhogy szüleim a Z.-házaspárt alighanem ezért is hívják meg Szilveszter estére egyszer, visszszámamlálásom szerint a '45-ös év '46-ba való átbillenését bevárni, ekkor már a Steimetz-házba, ne érezzék magukat annyira elanyátlanodva, gyerekek nélkül. És hát mi a Winter-házban lakunk már, mire a Z.-ék gyerekei visszakerülnek. Irén nem csupán cigarettára rászokottan, hanem menyasszonyként is, egyszer még a pesti vőlegényét is elhozza bemutatni, gyors beszédű, feltűnően nagy állú fiú, Hidas Tibornak hívják, számunkra futballistaként lesz érdekes azzal, hogy egy időben Zsengellérrrel is játszott együtt. Ám mivel a határon közben a „lélek az ajtón se be, se ki” állapota következik be, sőt a posta is el-eldugul, a jegyesség nem bizonyul életképesnek; bár azért az exvőlegényről annyit hallunk még, hogy nem is sokkal az eljegyzés felbontása után állítólag edzésre robogtában, motorkerékpár-balesetnek esik áldozatául. Úgyhogy ami Mester Gyulát illeti, pár év múltán kezd el csak udvarolni Irénnek, vele is a József Attila keretében jön össze, egyikük sem tartozik a műkedvelő színjátszók közé, amiért is Irén fellépése *A szűz és a gödölyében* rendhagyónak mondható, ám a darabban még a fenekére is ütnek, gyakran meg őrhelyemről a parkban is látom őket sétálni. Az itteni ifjú párok közé már nem igazán illően és alighanem azzal egy időben, hogy a sorkatonai szolgálatra már nem túl fiatal Öcsi a hadseregben „belekeveredik valamibe”, úgyhogy a hadbíróóság öt évre el is ítéli, hogy miért, tán senki nem is tudja meg, elképzelhető, hogy Öcsi sok évvel később Ausztráliában távozva az élők sorából, magával viszi titkát a sírba. Agytumorban halva meg, amit a sötétben való tapogatózás akár még a börtönévekkel is összekapcsolhat, illetve az azokat előkészítő vallatási módszereknek is tulajdoníthat. Találgatni különben sok mindent lehet. Olyasmit is akár, hogy ez a végkimenetel nemcsak ezzel áll összefüggésben, materializálódott összegeződéseként is egy valószínűnek tetsző lelki csomósodásnak. Annál is inkább, mivel ez a kórforma némely beavatottnak számítók szerint is lehet holmi belső zárvány következménye. Jószerével akár egy kiadós családi viszályból eredő is tehát, mert hogy Öcsi még a katonaság előtt eljegyzzi magát, választottja szép, szőke kislány, költőien

szólva épp csak kipattant rózsza, öcsém évfolyamtársa, Öcsi a később szintén Ausztráliába kivándorló legidősebb Táncczos fiú lakodalmában ismerkedik össze vele, és táncoltatja is egész este, ámde otthon kezdettől fogva nem tetszik. Legfőképpen még-mindig-szép-asszony anyja miatt, akit alkoholista szobafestő férje (ő énekel hármásban összekapaszkodva zsupszkocsiról a Kiserdőben egy május elsején) állítólag egy szegedi nyilvánosházból vesz ki és el, ám az ősi mesterséget a magánhírszolgálat értesülései szerint az asszony alkalomszerűen itt is tovább folytatja, őstermelői klientúrával is, zsák búzáért, lisztekért, krumplikért, sőt az ismerethézagokat megfelelő képzelőerővel kitöltők még a vejével is összehozzák. Mindenesetre egy idő után Öcsi az anyósát is kiviteti az ötödik kontinensre, ám ekkor már végső stádiumba került, és magatehetetlenné vált apósa itthon és magára marad, onnan, a földgolyó túlfeléről bízna rá Öcsi a szerencsétlent saját, ekkor már özvegy édesanyjára. „Most mutasd meg, anyám, hogy irgalmas szamaritánus vagy!”, írja haza, ámde Z.-né szerint, hogyha ezt tenné, irgalmas szamar lenne csak inkább. Mert a hirtelen támadt szerelem nem csupán a katonaságot vészeli át, hanem a kegyesen némileg lerövidített börtönidőt is, emiatt is végződik az otthoni makacs, de kilátástalan szülői ellenállás Öcsi részéről az ajtó káromkodástól kísért becsapásával. Anakronisztikusnak tetsző atyai kitagadással és tilalommal is, hogy a fiú neve előtte elhangozhassék. Vagy hogy a fiúval anya és nővér szóba állhasson. Pedig az előbbivel az ekkor már Balogh igazgatónál tanítóskodó Öcsi akár még naponta is összefuthat, lévén az anya egy idő után újra aktív óvónő, s az óvodának is helye az iskola épületében. Ám ilyenkor, amint annak híre az anyai panaszszó nyomán hozzánk is eljut, fogai közt dallamot morzsolgató fütyörésszel megy el mellette. Szerencsére Z. bácsi már nyugdíjas, nem titkár többé a Fejős Klárában, ámde állhatatossága továbbra sem szűnik meg aktívnak lenni. Annyira nem, hogy amikor a cirózisa az elmúlást karnyújtásnyira hozza már, s ennek megfelelően elhangzik a „Ne hívjuk el mégis az Öcsit?” félnék kérdése, az azon nyomban felcsapó „Nem!” elsöprően kategorikus hangereje minden reményt eloszlat . . . Tumorra sűrűsödésre tehát több ok is lehet, több, mint holmi feltételezett gumibot-ütleg utóhatása. Annak a hadseregbeli ügynek kapcsán, amellyel nagyjából egy időben tűnik el váratlanul Irén is. „Gyula, itt vagyok!”, kiáltja a lány a sötét téli utcán az őt távolabbról

követni próbáló Mester felé, ám a kíséretében lévő rendőr szigorúan hallgattatja el, „Senkinek egy szót se magyarul, és sehogyan sem!” Amiért is a vőlegényjelölt annyit érzékelhet csak, hogy a vasútállomás felé haladnak. Azt már nem, hogy később a vonatról a legelső állomáson leszállnak, úgyhogy a szülők sokáig semmit sem tudnak, túlságosan érdeklődniük meg nem is látszik ajánlatosnak. „Anya, itt vagyok!”, hallja meg aztán Z.-né pár hónap után, alkalmasint a suttogás és a kiáltás valamilyen keverékét, valahonnan alulról, véletlenül éppen a törvényszék (vagy ahogy az épületet általában nevezzük: „a kúria”) előtt állva le beszélgetni valakivel, álmában sem gondolva rá, hogy lánya a közelében van, lenn az alagsori fogda sötétben járdára ásító ablaka mögött tőle alig néhány méterre; mert időközben kitavasodik, sőt nyár is lesz, és hát levegőre az ott időzőknek ugyanúgy szükségük lehet, mint ilyenforma, édesanyjukkal folytatott időnkénti orv beszélőkre. Irén végül is nyolc vagy kilenc hónap után szabadul, tárgyalás és ítélet nélkül találtatva vétlennek, ám a szava még hónapokkal később is olykor sírásba csuklik. Annak ellenére, hogy állítása szerint jól bántak vele, „Mit mondjak?, úriemberek!”, mondja kihallgatóiról többször is, mikor nálunk van, kémkedéssel vádolták, többet nemigen mondhat. Úgyhogy az esküvői ebéd ezután lesz csak. Ám a kémnői működéssel gyanúsított lány négy-szemközt maradván Istenével, már odabent ünnepélyes felajánlást tesz. Tudatva vele, hogy ha épségben szabadulhat, egyelőre még meg sem fogant gyermekét, kivált, hogy ha fiú lesz, neki ajándékozza. Ennek megfelelően is irányítja a gyereket később. Mester ugyan legfeljebb liberális keresztény csak, inkább az előbbi csupán, semmint az utóbbi is, ilyenként is dicséri az ebédnél tapintatosságáért a papot is, amiért az esketés előtti kötelező gyónáskor a legelkerülhetlenebb kérdések melletti rövidített eljárást követően nem kell soká várnia a feloldozásra. Ámde éppen „szabadgondolkodói” mivoltából adódóan hagyja fiát önmagától formálódni, illetőleg engedi át mégis inkább anyja befolyásának. Úgyhogy a gyerek, a templomjárónak nevelt ifjabb Gyula, ha eljövendő pályája felől kérdezik, többnyire csak sejtelmesen mosolyog, mint aki a döntését még titokban tartja; mintha valami meglepetésre, sőt csínytevésre készülne, miközben az anyai sínretétel irányvétele jószerevével nyílt titoknak tekinthető már. Évekkel előbb is már, sem hogy a Paulinumnak nevezett horvát nyelvű szabadkai „klasszikus gimnáziumba” iratkozna,

ámde innen, volt tanítványaként, nekem rendszeresen hír-, sőt nyersanyagot szállító tanárno ismerősömhöz (természetesen: magyar nyelv és irodalom) ellátogatva már az ódzkodás bizonyos jeleit is mutatja; egyebek mellett olyat is mondva, hogy ő azért táncolni is szeretne, később pedig, amikor már Ljubljánában lesz teológushallgató, szakállt is növeszt. Ettől kellene megfosztania magát, mielőtt felszentelnék, már-már ott tart, hogy a hosszú időn át beteljesülésnek számító esemény végül elmarad, ám az utolsó pillanatban sikerül bebizonyítania előljáróinak, hogy (bármennyire „papos”-nak nevezték is valamikor a simára borotvált arcot) a papi bajusz- és szakállviselést nem tiltja a kánonjog, vagyis a kijelölt úton akadálytalanul tovább haladhat. Nem kis megkönnyebbülésére anyjának, aki művésze lévén a kézimunkának (többek közt a bolhányi, sőt tetűnyi öltésekből álló gobelinminiatúra-készítésnek) hosszú hónapok munkájával káprázatos miseruhát hímez számára. Vagyis a fiú így, férfiúi ékességeivel együtt jut el a nagykikindai Szent Ferenc-templomban megrendezett ünnepélyes felszentelésre. Így végezve el a szent engedelmességet jelképező véniát is, ennek jegyében terülve el a templom hajójának kövén, hófehéren és teljes hosszában. Mármost most már az innen, Zentáról „haza”-látogató anyám beszámolója szerint, akit a szülők az ünnepi aktusra külön meghívnak. Később néhány, a szertartásról készült színes fénykép is átkerül hozzánk, többek közt a véniáról is, „kis Gyula”, ahogy általában emlegetjük, valójában főpaphoz illő ornátusban, csakugyan imponálóan hat, nem utolsósorban éppen szakállának köszönhetően. Valamikor áttetsző bőrű és asztmára hajlamos gyerekből válva nem csupán tanárai szerint fényes egyházi karrier várományosává, de vonzó külsejű fiatalemberré is, bízvást minősíthetővé „intellektuális férfiszépségének”. „El kell csábítani”, mondja a fényképeket szemügyre véve nem sokkal ezután mellettem egy érzékeny antennákról árulkodó női arc, olyan mosollyal, mint aki a feladatot szívesen el is vállalná. Azt, ami a gyakran mostani lakhelyemen is megjelenő tanárno egy másik volt tanítványa által hamarosan meg is történik. „Ugraszd ki”, biztatja valamikor kedvencét a tanárno, tudomást szerezve az elmélyülő ismeretségről, amikor meg nekem mesél erről, vele együtt magam is cinkosan szurkolni kezdek. Kinek is vajon? A kivetköztetendő fiúnak, vagy egy számomra ismeretlen kis doktornőnek? . . . „Megfogta”, mondja Irén keserűen a menyéről később. Ta-

nárnő-ismerősöm osztályának egykori sztárja fiatal orvosnő, a kis Gyula meg korábban is hajlana már az orvosi pálya felé, hírforrásaim szerint már a Paulinumból kikerülve kacérkodik az átnyergelés gondolatával, csak hát ezt a középiskolát itt nem ismerik el egyetemre feljogosító tanintézetnek. Állítólag a határon túl igen, úgyhogy a fiú már csak azért is ez irányban próbálkozik, mivel más, érvényes középiskolával odaát már nem kevesen folytatnak egyetemi tanulmányokat, sőt a dolgot, bizonyos rendszeresen hazaküldött vagy -hozott információk megszerzése ellenében állítólag így is meg lehetne csinálni. Ám a fiú a felesége mellett végül is laboráns lesz csak, egy idő után szlovén nyelvtudásának is hasznát véve, Alsólendva közelében valahol, ahonnan, immáron unokalátogatóban járó szülei, kényszerűségből kerülőúton visszatérve, pár órát időznek nálunk. „Háborúból jövünk”, újságolja az idős házaspár. „Mit mondjak? Úriemberek!” dicséri Irén a szlovéneket, „Igazán, le a kalappal!” Mielőtt férjével beszélgetve régi dolgainkról is szó eshetne, sok mindenről, így a József Attila egyesület kényszerű bekebeleztetéséről is az Egységbe.

„Többször is beidéztek és ott nyíltan megmondták: Sajnálják, hogy nem '44-ben vagyunk vagy '45-ben. Mert akkor most rövidített eljárással simán elintézhethének”, egészíti ki az öregember a korábban tőle halottakat, több mint harminc év után.

Ezerkilencszázkilencvenegy nyarán, amikor egy darabokra hulló ország végleg befejezni készül történelmi pályafutását.